

ZNANSTVENI I STRUČNI SKUPOVI

Okrugli stol "Krbava i Udbina: Baština, istraživanja, perspektive", Udbina, Crkva hrvatskih mučenika, 15. rujna 2011.

U organizaciji Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ – Područnog centra Gospić i Hrvatskog instituta za povijest iz Zagreba održan je u četvrtak 15. rujna u Udbini okrugli stol na temu „Krbava i Udbina – baština, istraživanja i perspektive“. Sudionike skupa je u ime Instituta Ivo Pilar pozdravio Željko Holjevac, a u ime Instituta za povijest ravnateljica Jasna Turkalj. Skup je otvorio domaćin, gospićko-senjski biskup mons. Mile Bogović.

Nakon pozdravnih riječi okrugli je stol započet uvodnim predavanjem Mile Bogovića. On je u izlaganja *Srednjovjekovna Kravska biskupija: neka pitanja* vrlo precizno dao povijesni pregled jedne od najvažnijih i prostorno najvećih srednjovjekovnih hrvatskih biskupija, pritom otvarajući mnogobrojna pitanja oko mjesta gdje se točno nalazila Kravska biskupija. Neke odgovore upravo je ponudio sljedeći izlagač, Milan Kruhek, s temom *Od srednjovjekovne Krbave do castruma Udbine*. U svome višedesetljetnom istraživanju prostora Krbave Kruhek je definirao prostor srednjovjekovne Krbave, njeno civilno i vjersko središte. Naredni izlagač bio je Hrvoje Kekez koji je dao *Pregled topografije srednjovjekovne Kravske županije* i nadovezao se na prethodnog izlagača. Pritom je vizualno predstavio širu sliku mnogobrojnih utvrda i crkava kao brojnih komunikacijskih putova koji su prelazili preko srednjovjekovne Udbine. Zahvaljujući dugogodišnjim detaljnim arheološkim istraživanjima na lokalitetu krbavske katedrale sv. Jakova i stolne crkve sv. Nikole koja su provodili Radomir Jurić, Tatjana Kolak i Dalibor Šušnjić, može se uvidjeti da je prostor Udbine bio nekada jedno od najvažnijih civilnih i vjerskih središta Ugarsko-hrvatskog kraljevstva.

Poslije stanke slijedilo je izlaganje Ivana Botice *Rodoslovlje knezova Kravskih: novi pogledi*. Botica je predstavio dio svoga doktorskog rada te novim arhivskim podacima potvrdio snažnu dominaciju knezova Kravskih u političkom i kulturnom životu tadašnjeg Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Na to se nadovezao Tomislav Galović u izlaganju *Codex Corbaviensis*. Upravo silna povijesna vrela i višestoljetna istraživanja prostora Krbave pružaju mogućnost o stvaranju monumentalne sinteze povijesti srednjovjekovne Krbave u obliku *Codexa*. Jedno zanimljivo vrela pronašao je Vinicije Lupis, i to na otoku Korčuli. Lupis u izlaganju *Biskup krbavski Vid Ostojić* opisuje poznatu korčulansku obitelj Ostojić čiji je jedan član bio dugogodišnji krbavski biskup. O osmanskome razdoblju na tlu Udbine i Krbave govorio je Marko Šarić u izlaganju *Krbava u osmanskoj Lici: prostorni identiteti i simbolična geografija na osmanskome serhatu u 16. i 17. stoljeću*. Naglasak je stavio na defter iz 1552. koji opisuju Krbavu i Udbinu, ali ih više ne spominje, već se ime Krbava utapa u naziv Lički sandžak. Oslobođenjem Krbave od Osmanlija dolazi do novog naseljavanja Vlaha i Bunjevaca te Kranjaca koji će se s vremenom identificirati kao Hrvati i Srbi. O etno-konfesionalnim promjenama na prostoru Krbave govorio je Enver Ljubović. *Prostor Krbave u kanonskim vizitacijama Modruške (Kravske biskupije) u 18. stoljeću* naslov je izlaganja Šime Dema i Maje Matasović. Izlaganje je rezultat njihova sustavnog proučavanja arhivskih izvora u Biskupskom arhivu u Senju. Autori su ukazali na otežane uvjete koji su vladali u mjestima Udbina, Čanak i Podlapac, a koji su vjerno opisani u kanonskim vizitacijama. Osim vjerskog života u vojnokrajiškoj Krbavi, ključno je bilo krajiško vojno ustrojstvo koje je uvelike određivalo svakodnevnicu stanovnika Krbave.

O tome kako su istraživači doživljavali prostor Krbave u razdoblju 18. i 19. stoljeća govorio je Željko Holjevac u izlaganju *Vojno-krajiška Krbava i Udbina 18. i 19. stoljeća: osnovni problemi*. Sljedeći govornik bio je Ivan Brlić – izlagao je o temi Čitaonička društva krajem 19. i

početkom 20. stoljeća kao važan element kulturnog identiteta stanovnika Krbave. Čitaonička i mnoga druga društva uvelike su pomogla mjestima Krbave u njihovom postupnom građanskom razvitku. Dvadeseto stoljeće je vrijeme naglih i nasilnih iseljavanja s prostora Krbave. O demografskim promjenama s naglaskom na posljednjih trideset godina govorio je Ivo Turk u referatu *Demografske promjene i stanje naseljenosti udbinsko-krbavskog kraja od 1857. do 2011. godine*. Na temelju demografskih statistika iznio je frapantan podatak da je prostor Krbave danas naseljen ljudima u jednakom postotku kao i prostor pustinje Sahara ili sjever Skandinavskog poluotoka. Posljednje izlaganje imala je Blaženka Ljubović s temom *Mogućnosti revitalizacije i prezentacije sačuvane kulturno-povijesne krbavske baštine*. Založila se za vjerski turizam s naglaskom na Udbinu kao mjesto stradavanja Hrvata. Također, poseban je naglasak stavila na bogatu arheološku baštinu koju tek treba kvalitetnije prezentirati hrvatskoj i svjetskoj javnosti.

Ovim posljednjim promišljanjima o budućim revitalizacijskim koracima završio je okrugli stol u Udbini koji je bio podijeljen u tri sekcije. Nakon svake su slijedile zanimljive i korisne rasprave u kojima su svoja bogata znanstvena iskustva mogli zajedno predstaviti i povjesničari i arheolozi. Ovaj okrugli stol tek je prvi konkretan pokušaj da se definira krbavski identitet te otvori perspektive za još sadržajniji interdisciplinarni pristup ovoj zaboravljenoj, ali iznimno značajnoj hrvatskoj povijesnoj regiji.

Ivan Brlić

Međunarodni znanstveni skup 150 godina od uspostave Istarskog pokrajinskog sabora u Poreču, Istarska sabornica Poreč, 13-15. listopada 2011.

Trodnevni međunarodni znanstveni skup *150 godina od uspostave Istarskog pokrajinskog sabora u Poreču* organiziran je u sklopu obilježavanja jubilarne obljetnice osnutka zastupničkog i zakonodavnog tijela, u čemu je participirao veći broj obrazovnih, kulturnih i znanstvenih institucija u Istarskoj županiji. Skup su organizirali *Istarsko povijesno društvo* i *Zavičajni muzej Poreštine*, a prigodnim su ga govorima otvorili predstavnici dvaju institucija Maurizio Levak i Elena Uljančić Vekić. Okupljenima na svečanom otvorenju obratili su se i mons. Ivan Milovan u ime Porečke i Pulske biskupije, Vladimir Torbica u ime Istarske županije, dogradonačelnica Poreča Nadia Štifanić Dobrilović te Robert Matijašić, rektor Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Rad skupa su pozdravnim pismima podržali predsjednici Republike Italije i Republike Hrvatske Giorgio Napolitano i Ivo Josipović. Skup je organiziran je u sklopu obilježavanja jubilarne obljetnice osnutka zastupničkog i zakonodavnog tijela, u čemu je participirao veći broj obrazovnih, kulturnih i znanstvenih institucija u Istarskoj županiji.

Prvi dio rada skupa odvijao se pod radnim predsjedništvom u kojem su bili Giuseppe de Vergottini, Robert Matijašić i Maurizio Levak. Otvorio ga je Petar Strčić uvodnim referatom na temu *Osnovna povijesna pitanja o Istri u razdoblju uspostave Pokrajinskog sabora u 19. stoljeću*. U njemu je omeđio važnije procese od propasti francuske uprave u Istri do konca stoljeća s akcentom na nacionalno-integracijske probleme, uz poseban osvrt na rad vodećih istarskih preporoditelja prve i druge generacije.

Diego Redivo je izložio rad s naslovom *Quale irredentismo? La questione nazionale nella Venezia Giulia (Koji irredentizam? Nacionalno pitanje u Julijskoj Veneciji)*, u kojem uvodno prati „rođenje“ termina Julijska Venecija iz završne faze ujedinjenja Italije te nadalje „koketira“ sa stalno prisutnim kontroverznom pojmom „terra irredenta“. Taj se fenomen uklapa u već

postojeće slične procese u drugim europskim (pograničnim) regijama s miješanim etničkim sastavom, pa autor u završnim razmatranjima zaključuje kako pojava iredentizma predstavlja element u višedesetljetnoj povijesno-političkoj evoluciji koji na površinu izbacuje sve kontradikcije koje taj proces sa sobom nosi.

Nevio Šetić iznio je referat *Odnos hrvatskih zastupnika u Istarskom saboru prema narodnom pokretu u Banskoj Hrvatskoj 1903. godine*, u kojem prenosi refleksije istarskih političara hrvatske nacionalnosti na zbivanja u Hrvatskoj s početka 20. stoljeća. Prema autoru pomoć iz Istre nije završavala na moralnoj podršci, već se sastojala od prikupljanja materijalnih sredstava za progonjene i obitelji stradalih, protestiranja protiv mađarske politike, održavanja misa zadušnica za poginule u sukobima s vojskom te na druge načine.

William Klinger završio je prvi dio skupa referatom *Fiume dalla „Dieta del Nessuno“ al compromesso provvisorio (Rijeka od „Ničijeg sabora“ do privremenog kompromisa)*, u kojem je dao osvrt na riječku političku povijest u kontekstu prijelomnih događaja 1848. sve do šezdesetih godina 19. stoljeća. U tom razdoblju Rijeka izmjenjuje više „gospodara“, a zaključno autor napominje da su se u spomenutom razdoblju s ideoloških pozicija vršile pripreme za postizanje buduće autonomije grada.

Nakon kraće pauze nastavljena su izlaganja pod radnim predsjedništvom Carla Ghisalbertija, Nevija Šetića i Elvise Orbanica. Prvi je rad, *Katolička crkva u Istri i istarski nacionalno-politički sporovi i sukobi (1861.-1907.)*, izložio Stipan Trogrlić. Autor skreće pažnju na podjele u klerikalnim strukturama u Istri u drugoj polovici 19. stoljeća, gdje su s jedne strane stajali talijanski, a druge „slavenski“ (hrvatski i slovenski) svećenici. U radu se obrađuje i pitanje doticaja „svetog“ i „svjetovnog“ u svakodnevici poluotoka, kao i mnoga druga.

Roberto Spazzali je izložio referat na temu *Idea di nazione ed idea di società nel dibattito politico nei socialisti e nei democratici mazziniani nell'Istria tra XIX e XX secolo (Idea o naciji i društvu u političkoj debati Mazzinijevih socijalista i demokrata u Istri u 19. i 20. stoljeću)*, u kojem prati rad istarskih socijalista krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća te vrši usporedbu s njihovim originalnim idejama iz „uže“ Italije. U središnjem dijelu rada su komparativno s drugim modelima te ideologije obrađene „posebnosti“ politike istarskih Talijana u naznačenom razdoblju.

Naredni izlagač Ilija Jakovljević predstavio je rad na temu *Djelovanje biskupa Jurja Dobrile u Istarskom pokrajinskom saboru (1861.-1868.)*. U njemu je povukao glavne smjernice Dobrilinog rada u sabornici, a ukazao je i na poteškoće s kojima se biskup susretao tijekom svog mandata.

Naslov sljedećeg referata je bio *Politični in nacionalni antagonizmi v Istrskem deželnem zboru na prelomu 19. in 20. stoletja in prenos njegovih zasedanj v Koper v letih 1899 – 1910 (Politički i nacionalni antagonizmi u Istarskom pokrajinskom saboru na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i prijenos njegovih zasjedanja u Koper u razdoblju od 1899.-1910.)*, a izložio ga je Salvator Žitko. Težište rada ovaj znanstvenik stavlja na uzroke preseljenja Sabora na relacijama Poreč – Pula – Kopar – Pula – Kopar u razdoblju naznačenom u naslovu, što objašnjava jednim mogućim kompromisnim potezom austrijskih vlasti kako bi ublažile stalne tenzije između talijanske većine i hrvatsko-slovenske manjine. Nakon ovoga izlaganja je uslijedila rasprava.

Treći dio znanstvenog skupa koordiniralo je predsjedništvo u sastavu Dean Krmac, Roberto Spazzali i Mihovil Dabo, a prvi izlagač je bio Carlo Ghisalberti s radom *L'Italia unita e gli italiani dell' Adriatico dal 1861 alla stipulazione della Triplice Alleanza (Ujedinjena Italija i jadranski Talijani od 1861. do sklapanja Trojnog saveza)*. Autor je na suptilan način pokušao

omeđiti procese s kraja 50-ih i početka 60-ih godina 19. stoljeća koji prate ujedinjenje Italije i kraj neopapsolutizma u Habsburškoj monarhiji. Nadalje postavlja pitanje nacionalnih osjećaja Talijana koji ostaju s „druge strane“ granice i njihov stav prema „iredenti“, što se implicitno odnosi na prostor Istre.

Giovanni Radossi je izložio rad s naslovom *La rappresentanze consolari del Regno d'Italia nell'Adriatico orientale con particolare cenno all'Istria (1867-1915)* (*Konzularna predstavnštva Kraljevine Italije na istočnom Jadranu s posebnim osvrtom na Istru 1867.-1915.*), u kojem se osvrće na djelovanje Konzulata Kraljevine Italije u Trstu čija se interesna sfera protezala duž istočne jadranske obale s posebnim naglaskom na područje Istre.

Zadnji referat u trećem dijelu izložio je Antoni Cetnarowicz s naslovom *Borba za uvođenje ravnopravnosti hrvatskog i slovenskog jezika u Istarskom saboru*. U njemu iznosi kronologiju događaja vezanih za pokušaje izjednačavanja triju jezika u najvišoj istarskoj političkoj instituciji te ističe glavne nositelje tog procesa od 1861. do konca prve dekade 20. stoljeća.

Četvrtim dijelom predsjedali su Giovanni Radossi, Stipan Troglrić i Antoni Cetnarowicz, a prvi rad s naslovom *Trgovinska i industrijska komora Istre (1850.-1926.)* izložila je Alida Perkov. U njemu se prati osnivanje ove važne gospodarske institucije, za koju autorica naglašava da najvažniju ulogu nosi u godinama prije osnutka Sabora (1850.-1861.) te nakon prestanka njegova rada u praksi 1910. godine. Dotiče se pitanja njegove uloge u društvu, ciljeva i značaja za regiju.

Rino Cigui je predstavio rad *Le iniziative igienico-sanitarie della Dieta provinciale istriana nel secondo Ottocento (Higijensko-zdravstvene inicijative Istarskog pokrajinskog sabora u drugoj polovici 19. stoljeća)*, u kojem se pozabavio socijalnim prilikama u razdoblju najproduktivnijeg rada Sabora. Širenje zaraznih bolesti i oboljenja općenito uzrokovalo je visoke troškove, što je bio udar na ionako slabu ekonomiju čitave provincije. Zbog toga autor izriče da Istra koncem stoljeća i dalje spada u slabije razvijene dijelove Monarhije kad je u pitanju socijalna skrb i zdravstvena zaštita.

Rad Denisa Visintina *Alle radici del rinnovamento agricolo istriano. Oidio, peronospora e fillossera negli Atti della Dieta provinciale (Početak poljoprivredne istarske obnove. Pepelnice i peronospora u spisima pokrajinskog Sabora)* nastavlja sa socijalnom tematikom. Iznose se uzroci zaostalih metoda i organizacije poljoprivrede kao stupa istarske ekonomije sredinom 19. stoljeća, pa autor propituje utjecaj mjera za poboljšanje stanja donijetih iz klupa istarske sabornice u prvim desetljećima njegova djelovanja.

Posljednji u četvrtom dijelu je izlagao Marino Buducin, izloživši rad na temu *Le tipografie rovinense e parentina dei Coana nella temperie politico-culturale dei decenni susseguenti la convocazione della Dieta provinciale istriana (Porečke i rovinjske tipografije obitelji Coana u kulturno-političkoj klimi u periodu nakon sazivanja Istarskog pokrajinskog sabora)*. U njemu se prati dolazak Gasparea i Antonija Coane u Rovinj te ožvljavanje izdavačke aktivnosti najvažnijih primorskih mjesta u Istri. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava.

Peti dio pod radnim predsjedništvom Salvatora Žitka i Rina Ciguija započeo je referatom Nadje Terčon *Pomorska uloga severozahodne Istre v 2. polovici 19. stoletja (Pomorska uloga sjeverozapadne Istre u drugoj polovici 19. stoljeća)*. U njemu je autorica pokušala smjestiti manja primorska mjesta poput Pirana, Kopra i Izole u odnos prema glavnom i najvećem pristaništu Habsburške monarhije Trstu.

Sljedeći rad s naslovom *Rješavanje vodoopskrbnog pitanja u Poreču (1880.-1910.)* izložila je Elena Uljančić Vekić. Njime je dan prilog proučavanju socijalnih prilika u Poreču kao politič-

kom središtu Istre na primjeru donošenja zakonskih akata koji su pridonijeli kvaliteti života na tom prostoru.

Izlaganje Raula Marsetiča *L'affermazione dei moderni cimiteri ottocenteschi in Istria attraverso le vicende dell'origine e dello sviluppo del cimitero di Monte Ghio a Pola nel periodo 1846-1915* (Afirmacija modernih groblja 19. stoljeća u Istri na primjeru razvoja pulskog groblja Monte Ghio 1846.-1915.) periferno je vezano uz demografsku povijest Pule. Autor kroz kontinuirani razvoj centralnog gradskog groblja prati i njegov kulturno-memorijalni aspekt, u prvom redu kao jednog od simbola kolektivne građanske svijesti u procesu razvoja identiteta urbanog naselja.

Sljedeći izlagač Mihovil Dabo predstavio je rad *Dopisi općinskih glavarstava o stanju školstva u prvoj polovici šezdesetih godina 19. stoljeća*, u kojem iznosi kratki osvrt na organizaciju obrazovnih ustanova u naznačenom razdoblju. Dalje je u referatu ustvrdio kako su izvješća općinskih vlasti prvorazredni izvor za proučavanje ne samo stanja školstva već i općih modernizacijskih procesa koji obilježavaju drugu polovicu 19. stoljeća.

Maja Polić je zaključila peti dio skupa izlaganjem *Pojava i djelovanje čitaonica kao jedinih kulturnih, ali i političkih udruga Hrvata od 60-ih godina 19. stoljeća nadalje*. Svojim referatom dala je osvrt na razvoj čitaoničkog pokreta u Istri te na Kvarnerskim otocima u okviru širenja preporodnih procesa koji su se razvijali pod utjecajem malobrojne hrvatske inteligencije.

Šestim dijelom kojim je dominirala biografska tematika predsjedali su Egidio Ivetic, Kristjan Knez i Milan Radošević, a prvi izlagač bio je Giuseppe de Vergottini s radom *I de Vergottini di Parenzo e l'identità italiana prima e dopo il 1861* (Obitelj de Vergottini iz Poreča i talijanski identitet prije i nakon 1861). U radu su prikazane važnije crtice iz života Giuseppea de Vergottinija, centralne ličnosti ove obitelji u drugoj polovici 19. stoljeća. Prati se njegovo djelovanje od prvih sjednica Sabora 1861. godine sve do dolaska na poziciju gradonačelnika Poreča, koju je obnašao 12 godina zaredom do svoje smrti 1884. godine.

Naredni izlagač Pietro Zovatto predstavio je rad *L'azione di mons. Lorenzo Schiavi a Capodistria* (Djelovanje monsinjora Lorenza Schiavija u Kopru), u kojem opisuje političko djelovanje koparskog svećenika podrijetlom iz Pordenonea u drugoj polovici 19. stoljeća.

Posljednje izlaganje u šestom dijelu imao je Gaetano Benčić s naslovom *Gian Paolo Polesini: il primo capitano della Dieta provinciale istriana* (Gian Paolo Polesini, prvi kapetan Istarskog pokrajinskog sabora). U referatu iznosi pregled važnijih momenata iz života prvog predsjednika (kapetana) Istarskog pokrajinskog sabora i predsjedatelja sjednice na kojoj je izglasano odbijanje paketa centralističkih mjera iz Carevinskog vijeća (Dieta del Nessuno).

Posljednjim sedmim dijelom predsjedali su Pietro Zovatto, Gaetano Benčić i Elena Uljančić Vekić, a prvi izlagač bio je Ivan Matejčić s radom *Grādevna povijest Istarske sabornice*. Referat započinje poviješću mjesta gradnje sabornice, koje svoj građevinski kontinuitet posjeduje od antičkog doba do danas. Zanimljiva je i opaska kako „od svih zgrada na svijetu koje su sjedište nekog parlamenta, vjerojatno niti jedna nema tako bogatu povijest kao zgrada naše Sabornice“.

Nastavilo se radom Kristjana Kneza na temu *La Dieta, la Giunta provinciale dell'Istria e lo studio del passato regionale (1861-1884)* (Sabor, pokrajinski odbor Istre i proučavanje regionalne prošlosti 1861.-1884.). Njegova studija je obradila fenomen naglog zanimanja za prošlost u 19. stoljeću, koja je u službi političke retorike pospješila razilaženja na relaciji Talijani – Hrvati i Slovenci, u Istarskom saboru i izvan njega.

Posljednji referat na skupu izložio je Egidio Ivetic s naslovom *Ricostruire il passato per costruire il futuro: la storiografia in Istria, 1861-1914 (Obnavljanje prošlosti kako bi se gradila budućnost: historiografija u Istri 1861.-1914.)*. Njime je dao prilog proučavanju razvitka istarskog povjesništva u drugoj polovici 19. stoljeća, s akcentom na utemeljenje Istarskog društva za arheologiju i zavičajnu povijest (Società istriana di archeologia e storia patria) 1884. godine kao presudnim trenutkom.

Sudjelovanje 26 znanstvenika iz Italije, Slovenije, Poljske i Hrvatske, od kojih je njih 14 referate izložilo na talijanskom, 2 na slovenskom i 10 na hrvatskom jeziku, ovom znanstvenom skupu daje snažno obilježje međunarodnog karaktera a specifično za istarski slučaj i regionalnog. Organizatori su kao ciljeve izložili dostojno obilježavanje 150. godina parlamentarnog života u regiji, širenje spoznaja o društvenoj, socijalnoj, političkoj i gospodarskoj prošlosti ovog prostora, te svakako postavljanje znanstvenih okvira za daljnja istraživanja.

Ivan Žagar

Znanstveni skup „Hrvatsko proljeće, 40 godina poslije“, Filozofski fakultet u Zagrebu, 13. i 14. listopada 2011.

Sredinom listopada 1971. u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj došlo je do kulminacije širokog reformnog pokreta u kojem su istaknutu ulogu imali političari Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo. Terminom „Hrvatsko proljeće“, nazivano i MASPOK, označava se okupljanje širokog spektra građana SR Hrvatske oko triju centara: liberalnog krila Saveza komunista Hrvatske, Matice hrvatske te zagrebačkih studenata. Glavni su mu zahtjevi bili „čisti računi“ u gospodarstvu, federalizacija države, veća prava za republike i općenita liberalizacija društva. No, odnos suvremene hrvatske javnosti prema tim događajima ostao je problematičan: ocjene Hrvatskog proljeća često su površne i tendenciozne te podložne političkim manipulacijama. Nadalje, očit je nedostatak kvalitetne monografije o događajima 1971. godine, kao i nepostojanje biografije njegovih najznačajnijih protagonista.

Povodom 40-godišnje obljetnice tih događanja, Centar za demokraciju i pravo Mirko Tripalo organizirao je u suradnji sa Filozofskim i Pravnim te Fakultetom političkih znanosti, znanstveni skup *Hrvatsko proljeće, 40 godina poslije*, kako bi se upozorilo na novodostupnu arhivsku građu, pokušale ponuditi nove interpretacije već poznatih, ali i dosad nepoznatih povijesnih činjenica, te smjestilo Hrvatsko proljeće u šire okvire suvremene hrvatske, jugoslavenske i (istočno)europske povijesti. Skup je održan 13. i 14. listopada 2011. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu pod pokroviteljstvom Sveučilišta u Zagrebu i Gradske skupštine Grada Zagreba. Skup je otvoren u Dvorani 7, upravo ondje gdje su se prije 40 godina okupljali sudionici Proljeća. Prisustvovali su znanstvenici i stručnjaci iz pet zemalja, od kojih su neki bili sudionici događaja 1971. godine.

Skup je službeno otvorio dekan Filozofskog fakulteta, prof. dr. sc. Damir Boras. Uvodnu riječ okupljenima zatim su uputili članovi organizacijskog odbora skupa: Stjepan Mesić, predsjednik Centra Miko Tripalo, prof. dr. sc. Josip Kregar, predsjednik UO Centra Tripalo, prof. dr. sc. Nenad Zakošek, dekan Fakulteta političkih znanosti, te prof. dr. sc. Dalibor Čepulo, prodekan za nastavu Pravnog fakulteta. U ime pokrovitelja pozdravne su govore uputili prof. dr. sc. Aleksa Bjeliš, rektor Sveučilišta u Zagrebu, te Boris Šprem, predsjednik Gradske skupštine Grada Zagreba.

Nakon otvorenja skupa prof. dr. sc. Tvrtko Jakovina s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu kratkim je osvrtom na stanje znanstvene istraženosti Hrvatskog proljeća otvorio raspravu. Skup se sastojao od četiri tematske cjeline. Prva tematska cjelina bila je naslovljena „Čisti računi“: *Financijsko-ekonomska pozadina Hrvatskog proljeća*. Započeta je predavanjem leksikografa i novinara Josipa Šentije, *Hommage Hrvatskom proljeću*, u kojemu se izlagač osvrnuo na nepostojanje općeprihvaćenih stajališta i zaključaka o važnosti spomenutog pokreta, identitetu i deklariranim ciljevima njegovih protagonista, odnosu pokreta prema tadašnjem političkom sustavu, te o njegovoj točnoj dataciji. Josip Šentija je pritom istaknuo važnost uloge Vladimira Bakarića, ulogu riječke deklaracije iz 1967. kao svojevrsne prethodnice Proljeću, ulogu Matice hrvatske, važnost vojnog pitanja odnosno pitanja organizacija teritorijalne obrane, te utjecaj Proljeća na jugoslavenski ustav iz 1974. godine. Sljedeće izlaganje održao je dr. sc. Antun Vujić, koji je obrazložio razloge nastanka i opstanka tzv. „interpretacijskog stratišta“ oko problema Hrvatskog proljeća kao fenomena reformističke heterodoksije u odnosu na antinomije jugoslavenskog samoupravnog socijalizma. Nekoliko svojih teza o Hrvatskom proljeću predstavio je mr. sc. Petar Kriste, ističući reformni – a ne prevratnički – karakter pokreta, u kojem su glavnu ulogu imale tri grupacije: reformni dio službenih struktura, studentski pokret i Matica hrvatska, te ustvrdivši da doprinos Proljeća u osamostaljenoj Hrvatskoj nažalost do danas nije objektivno vrednovan. Dr. sc. Hrvoje Klasić, asistent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, predložio je Svibanjsko savjetovanje 1968. kao mogući datum početka Hrvatskog proljeća, ističući kako se tadašnje hrvatsko rukovodstvo, znajući da podršku za svoja reformna nastojanja ne može tražiti u saveznom centru, okrenulo političkoj mobilizaciji građana SR Hrvatske.

Druga tematska cjelina naslovljena je *Jugoslavenski i međunarodni kontekst Hrvatskog proljeća*. Otvorio ju je doc. dr. sc. Ante Batović sa Odjela za povijest na Filozofskom fakultetu u Zadru, izlaganjem o stavovima i politici Ujedinjenog Kraljevstva prema nacionalno-liberalnom pokretu u Hrvatskoj od početka 60-ih godina do sloma Hrvatskog proljeća 1971, u širem kontekstu političkog i geostrateškog položaja Jugoslavije između hladnoratovskih blokova. U svom predavanju doc. dr. sc. Rinna Kullaa sa Sveučilišta u Jyväskylä u Finskoj razmotrila je procjenu utjecaja Hrvatskog proljeća od strane Američke središnje obavještajne agencije (CIA), s posebnim osvrtom na utjecaj Hrvatskog proljeća na izgradnju detanta u odnosima hladnoratovskih blokova širom Europe. Dr. sc. Aleš Gabrič s Inštituta za novije zgodovino u Ljubljani analizirao je stav slovenskog rukovodstva prema reformnom pokretu u Hrvatskoj na prijelazu iz 60-ih u 70-e godine 20. stoljeća. Ono je u početku podržavalo promjene u ekonomskoj sferi, ali je od 1971. promijenilo stajalište i nastojalo se držati postrani. U svom izlaganju prof. dr. sc. Husnija Kamberović iz Instituta za historiju u Sarajevu razmotrio je recepciju ideja Hrvatskog proljeća u Bosni i Hercegovini od strane republičkog rukovodstva s jedne, te „običnih ljudi“ s druge strane. Mr. sc. Milivoj Bešlin analizirao je odnose rukovodstava SR Hrvatske i SR Srbije u periodu od Šestog kongresa SKS i SKH krajem 1968. do smjene hrvatskog rukovodstva krajem 1971, ističući da se tu nije radilo o koaliciji u formalnom smislu, već o svijesti o zajedničkim interesima liberalizacije samoupravnog socijalizma, potrebe za proširenjem reformne baze unutar društva, te antibirokratizacije i anticentralizma.

Treću tematsku cjelinu, *Političke koncepcije, akteri, frakcije. Hrvatsko društvo u vrijeme Hrvatskog proljeća*, otvorilo je predavanje mr. sc. Gorana Sunajka iz Leksikografskog zavoda Miroslava Krležu u Zagrebu o načelima ustavnih reformi odnosa federacije i federalnih jedinica koje su predlagane na raspravama krajem 60-ih nadalje, a koje su u konačnici rezultirale

presudnim izmjenama u ustavu SFRJ iz 1974. godine. Kontroverze unutar rukovodstva CK SKJ nastale prilikom popisa stanovništva 1971. analizirala je mr. sc. Iva Lučić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Uppsali, posvećujući najviše pozornosti odnosu rukovodstva prema kategorijama „Musliman“ (u nacionalnom smislu) i „Jugoslaven“. Prof. dr. sc. Ivan Markešić iz Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar analizirao je odnos Katoličke crkve u Hrvatskoj prema događajima Hrvatskog proljeća na temelju tadašnjih tiskovina *Glas Koncila*, *Vjesnik* i *Komunist*, nastojeći objasniti razloge tadašnje „crkvene šutnje“. U svome izlaganju Mirko Kratofil iz Odjela za izdavačku djelatnost i informiranje HAZU bavio se pitanjem sudskog procesa Vladi Gotovcu, te problemima vezanim uz dostupnost i analizu izvora o 1971. Glavni ravnatelj Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža mr. sc. Vlaho Bogišić analizirao je načela koja su zastupali glavni akteri Hrvatskoga proljeća. Prikazao je i kako su taj pokret i načela bili predstavljeni javnosti u enciklopedijskim i leksikonskim izdanjima, s posebnim osvrtom na pristup biografskog prikazivanja „komiteta pedesetorice“. Jezičnu politiku i jezično pitanje u okviru nacionalnih i međurepubličkih napetosti u Jugoslaviji u razdoblju od 1967. do 1971, s osvrtom na problematiku *Rječnika hrvatskosrpskoga književnoga jezika* (1967.) i *Hrvatskog pravopisa* (1971.), razmotrio je doc. dr. sc. Krešimir Mićanović sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U svom izlaganju dr. sc. Suzana Coha sa Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu sagledala je fenomen Hrvatskog proljeća kroz prizmu teorije kulturalne traume, kao i njezinih psihoanalitičkih i sociohistorijskih pretpostavki. Dr. sc. Snježana Koren s Odsjeka za povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu analizirala je prikaz fenomena Hrvatskog proljeća u školskim udžbenicima povijesti od 1971. nadalje kao odraza tada dominantnih ili od državne uprave pozitivno viđenih ideologija. Novinar i publicist Tihomir Ponoš u okviru je svoga izlaganja objasnio glavne značajke studentskog pokreta 1970, uključujući pluralnost, autohtonost u nastanku, autonomnost u djelovanju, nenasilnost i političku naivnost. Potom je ukratko opisao politički put vodećih ljudi studentskog pokreta nakon njegovog sloma 1971. godine. Mr. sc. Marko Zubak sa Hrvatskog instituta za povijest u svome je predavanju pratio razvoj omladinskog i studentskog tiska u 60-im i ranim 70-im godinama 20. stoljeća, razvoj različitih studentskih struja i pokušaj stvaranja posebne studentske političke (kontra)kulture, te posljedični intrageneracijski sukob. Na temelju privatne arhive mr. sc. Srđan Grbić analizirao je politička gledišta i djelovanje člana CK SKH Čede Grbića kao Srbina iz Hrvatske i zastupnika „srednjeg puta“ između decentralizacije i unitarizma.

Posljednja tematska cjelina skupa, *Hrvatsko proljeće i suvremena Hrvatska (1971-1991-2011)*, započeta je predavanjem prof. dr. sc. Drage Roksandića s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu o političkim stavovima, djelovanju i iskustvima Mike Tripala tijekom izborne kampanje 1990. godine. Dr. sc. Albert Bing s Hrvatskog instituta za povijest problematizirao je karakter sociopolitičkih promjena u razdoblju oko 1990. iz perspektive Mike Tripala, te na njegovom primjeru prikazao povijesni slijed demokratskog razvoja hrvatske politike na prijelazu osamdesetih u devedesete godine 20. stoljeća. Zaključno predavanje održao je prof. dr. sc. Tvrtko Jakovina, koji je upozorio na još neistražene aspekte Hrvatskog proljeća (pri čemu vrijedi spomenuti nedostupnost nekih važnih arhivskih izvora), problem prikazivanja Proljeća u programima povijesti na fakultetima i školama, te potrebu povjeravanja izrade Leksikona hrvatskog proljeća Leksikografskom zavodu „Miroslav Krleža“ za 45. obljetnicu Proljeća. Rad skupa službeno je zaključio prof. dr. sc. Josip Kregar.

Važnost skupa ogleda se u činjenici da su otvorene neke još uvijek slabo poznate i/ili istražene teme kao npr. odnos Katoličke crkve i hrvatske emigracije prema događajima Hrvatskog

proljeća, da su prezentirani uvidi s „druge strane“ (npr. stajališta Čede Grbića), u činjenici da je naglašena važnost kontekstualiziranja Hrvatskog proljeća u jugoslavenskim i europskim okvirima, te u isticanju nedostatka istraživanja o odrazu „proljećarskih“ zbivanja na lokalne zajednice. Valja se nadati da će skup *Hrvatsko proljeće, 40 godina poslije* pridonijeti daljnjim istraživanja fenomena masovnog pokreta 60-ih i ranih 70-ih godina 20. stoljeća, te time omogućiti nepristranije analize događanja 1971. i valorizaciju uloge Hrvatskog proljeća u procesu hrvatskog državnog osamostaljenja. Naposljetku, preostaje izraziti nadu da će skup potaknuti izradu kvalitetne historiografske sinteze „proljećarskog“ razdoblja.

Boris Blažina

Hrvatsko-srpski znanstveni kolokvij „Hrvati i Srbi u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću: interkulturalni aspekti ‘prosvijećene’ modernizacije“, Filozofski fakultet u Zagrebu, 11. i 12. studeni 2011.

U petak i subotu 11. i 12. studenog 2011. godine je na zagrebačkom Filozofskom fakultetu održan znanstveni kolokvij *Hrvati i Srbi u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću: interkulturalni aspekti „prosvijećene“ modernizacije*. Kolokvij je osmišljen na inicijativu projekata *Triplex confinium – hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu* pod vodstvom prof. dr. sc. Drage Roksandića s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i *Modernizacija zapadnog Balkana* pod vodstvom prof. dr. sc. Nikole Samardžića s Odeljenja za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, koji djeluju u okviru programa znanstveno-tehnološke suradnje Republike Hrvatske i Republike Srbije, pokrenutog 2010. godine.

Cilj kolokvija bilo je propitivanje društvenih, političkih, ekonomskih i kulturnih promjena potaknutih procesom tzv. „prosvijećene modernizacije“ u okviru Habsburške Monarhije tijekom 18. stoljeća, s naglaskom na interkulturalnim, komparativnim i translacijskim aspektima toga procesa. Pritom se nastojalo fenomene „prosvijećene modernizacije“ istražiti na dvije razine: vertikalnoj, „odozgo“, pod utjecajem reformi koje provode centralne vlasti, te horizontalno, kao učinak sve intenzivnijih kontakata i interakcija hrvatskih i srpskih elita u Habsburškoj Monarhiji. Osim toga, istraženi su i ispitani dometi kreativnih recepcija, transformacija i modifikacija fenomena, procesa i praksi „prosvijećene modernizacije“ u hrvatskoj i srpskoj sociokulturnoj domeni u prvoj polovici 18. stoljeća. Među izlaganjima bilo je i osvrt na interpretaciju kulturnih i umjetničkih djela nastalih u ovome razdoblju od strane hrvatske i srpske historiografske i književnohistorijske znanosti 20. stoljeća.

Na istim je programskim načelima zamišljena i priprema i objavljivanje *Leksikona hrvatskog i srpskog prosvjetiteljstva*. Ovaj bi leksikon u obliku enciklopedijskih strukturiranih natuknica, po uzoru na intelektualnohistorijsku tradiciju njemačke *Begriffsgeschichte*, nudio pregled temeljnih koncepata društvenog, političkog, ekonomskog i kulturnog jezika „prosvijećene modernizacije“ u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću, s težištem na hrvatskoj i srpskoj baštini.

Na kolokvij u sudjelovalo 20-ak eminentnih hrvatskih i srpskih znanstvenika sa zagrebačkih, beogradskih i novosadskih znanstvenih i visokoškolskih institucija.

Prof. dr. sc. Drago Roksandić i prof. dr. sc. Nikola Samardžić službeno su otvorili kolokvij. Prof. Roksandić je izrazio nadu da će projektom biti omogućena dekontaminacija povijesnih predrasuda koje su, posebno u posljednjih 20 godina, obilježile hrvatsko-srpske odnose. Zatim je objasnio razloge zašto je odabrano upravo razdoblje 18. stoljeća, ističući da je ono obilježilo

sve intenzivniji kontakt između hrvatske i srpske intelektualne elite i početak modernizacije cjelokupnog društva, ali da je s druge strane znanstveni interes za spomenuto razdoblje relativno slab. Također se osvrnuo na veze između dviju ličnosti koje su dale nezaobilazan doprinos historiografiji Hrvatske i Srbije početkom 18. stoljeća: Pavla Rittera Vitezovića (1645-1711) i Đorđa Brankovića (1652-1713). Samardžić je pozvao na suradnju koja bi trebala biti „intenzivnija no ikad“, ističući da ovaj skup predstavlja suradnju na više razina, od one između pojedinih znanstvenika, preko suradnje dvaju fakulteta, do one između dviju država. Isto tako upozorio je na činjenicu da je, pošto povijest hrvatskog i srpskog prosvjetiteljstva ne možemo izdvojiti iz njenog regionalnog konteksta, potrebna i suradnja sa znanstvenicima iz šire regije. Usto je izrazio nadu da leksikon neće ostati puka epizoda u suradnji među dviju država. Zatim je prof. dr. sc. Zrinka Blažević s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu opisala viđenje skupa kao pokušaja da se izađe iz monolitnih nacionalnih paradigmi i da se fokus istraživanja prebaci na mjesta neodređenosti, iz čega proizlazi potreba pronalaženja modela buduće komunikacije. Osim toga izrazila je mišljenje da komparativna analiza Vitezovićeve i Brankovićeve povijesti može poslužiti kao osnova zapadno-istočnih ukrštanja općenito. Otvorenju je prisustvovao i dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu, prof. dr. sc. Damir Boras, koji je izrazio nadu da će ovaj kolokvij potaknuti daljnju suradnju među hrvatskim i srpskim znanstvenim institucijama.

Nakon otvorenja kolokvija, Drago Roksandić je najavio početak rasprave. Kolokvij je obuhvatio pet tematskih cjelina. Prva od njih bila je naslovljena *Prosvjetiteljstvo i modernizacija: pitanja i kontroverze*. Započeta je predavanjem dr. sc. Zrinke Blažević, u kojem su predstavljena različita mišljenja o spoznajnim, objasnidbenim i praktično-istraživačkim mogućnostima pojma „prosvijećena modernizacija“ kao okvira za konceptualizaciju i analizu složenih i često proturječnih procesa promjene koji su se odvijali u Habsburškoj Monarhiji tijekom 18. stoljeća. Usto je nasuprot prijašnjim studijama koje su obično bile usredotočene na ulogu središnjih vlasti predložila konceptualizaciju „prosvijećene modernizacije“ kao kompleksne sociopolitičke figuracije i dinamične transakcijske prakse u stalnoj ambivalenciji između težnji triju međuovisnih aktera: središnje vlasti, staleških instancija i pripadnika obrazovane elite. Nikola Samardžić govorio je o potrazi za nacionalnim identitetom u historiografiji i kulturi srpskog baroka i prosvjetiteljstva, prikazujući proces stvaranja nacije kao borbu tradicionalne crkvene hijerarhije koja gubi svoj identitet s novonastalim idejama autonomne nacionalne zajednice, čiji je glavni nositelj bila urbana intelektualna elita. Drago Roksandić je problematizirao koncept (vjerske) „tolerancije“ u Habsburškoj Monarhiji u vremenu „prosvijećene modernizacije“. Pritom je ilustrirao kako je religijski i napose konfesionalni pluralizam reformirajuće Habsburške Monarhije u 18. stoljeću obvezao vladare da pronadu „srednji put“ između prilagođavanja „Drugima“ i tradicionalnog podupiranja rada Katoličke crkve, te način na koji su se lokalne vlasti u Ugarskoj i Hrvatskoj odnosile prema tom problemu.

Drugu tematsku cjelinu, *Prosvjetiteljstvo i modernizacija: političko-pravni aspekti*, započelo je predavanje dr. sc. Kristine Miković Šarić s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu na temu *Krajiških prava iz 1754.* kao primjera pravne unifikacije koja je bila dio motiva osnaživanja vladareve vlasti karakterističnog za države prosvijećenog apsolutizma. Pritom su objašnjeni razlozi zašto je upravo prostor Karlovačkog i Varaždinskog generalata izabran kao prvi na kojem su primijenjena *Krajiška prava*, te dan uvid u integraciju krajiškog običajnog prava u novi pravni sustav. Dr. sc. Mirela Altić s Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu analizirala je urbarijalne regulacije i zemljišne evidencije Hrvatske i Slavonije do 1760. godine, naglašavajući da su upravo marijaterzijanske zemljišne reforme označile konačno pre-

nošenje zemljišno-pravnih poslova iz ruku privatnih osoba u nadležnost centralnih državnih organa. Svoja istraživanja o grčkoj zajednici u Zemunu kao dijelu „helenskog svijeta“ na širem prostoru Istočnog Mediterana prezentirao je mr. sc. Haris Dajč s Odeljenja za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Težište istraživanja bilo je na migracijama, trgovini, poslovnim i prometnim djelatnostima, materijalnim ostacima, te konačnoj asimilaciji spomenute zajednice među domaće stanovništvo.

Treća tematska cjelina naslovljena je *Prosvjetiteljstvo: kulturni fenomeni, mediji i prakse*. Otvorio ju je dr. sc. Miodraga Matićki s Instituta za književnost i umetnost u Beogradu predavanjem na temu pojave periodike magazinskog tipa, koja je rezultat prosvjetiteljskih ideja protestantske provenijencije o potrebi demokratizacije znanosti i kulture. Pritom se osvrnuo i na specifičnosti manifestacije te pojave kod „malih naroda“ unutar Monarhije, čije su se intelektualne elite okrenule jedna drugoj i surađivale na izradi publikacija spomenutog tipa. Prof. dr. sc. Davor Dukić i Goranka Šutalo s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu govorili su o pristupima i shvaćanjima pojma „prosvjetiteljstvo“ u hrvatskoj književnoj historiografiji od 20-ih godina 20. stoljeća do početka 21. stoljeća, pri čemu su obuhvatili i neka relevantna djela srpske književne historiografije. Analizu statusa kulture i umjetnosti Srbije u prvoj polovici 18. stoljeća predstavio je prof. dr. sc. Nikola Grdinić s Odsjeka za srpsku književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, stavljajući težište na recepciju humanizma i njegovog utjecaja u stvaranju prijelaznog odnosno hibridnog kulturno-umjetničkog modela. Doc. dr. sc. Krešimir Mićanović s Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu u svome se izlaganju usredotočio na (proto)standardizacijske procese u 18. stoljeću na području hrvatskog jezika i književnosti, kada se razvijaju kajkavski i štokavski „književni jezici“, tvrdeći da se tu radilo o standardizaciji „odozgo“. Doc. dr. sc. Nenad Ristović s Odeljenja za klasične nauke Filozofskog fakulteta u Beogradu na primjeru je Srba na području Habsburške Monarhije analizirao proces „zakašnjelog“ prodiranja humanizma u 18. stoljeću u sredine koje su bile gotovo nezahvaćene tim intelektualno-kulturnim pokretom u razdoblju renesanse, obuhvativši nastale promjene pojmom „preprosvjetiteljstvo“.

Četvrtu tematsku cjelinu, *Prosvijećena (inter)kulturalnost*, otvorio je prof. dr. sc. Marko Petrak s Katedre za rimsko pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu predavanjem na temu zastupljenosti rimske pravne tradicije (*ius commune*) kao elementa prosvjetiteljske tradicije u *Krajiškim pravima* iz 1754. godine. *Krajiška prava* su od posebnog značaja jer je kodifikacija privatnog prava koju je inicirala Marija Terezija i koja je slijedila trend unifikacije i modernizacije pravnog sustava europskih država, prvo uvedena upravo na prostoru Vojne Krajine. Dr. sc. Liljana Stošić s Balkanološkog instituta SANU usporedila je procese barokizacije umjetnosti na području srpske i hrvatske umjetnosti do 1760. godine, ističući da zakašnjela pojava baroka u srpskoj umjetnosti nije rezultirala stilski ili ikonografski značajnijim razlikama među djelima srpskih i hrvatskih majstora prve polovice 18. stoljeća. Odnos srpskih intelektualaca prema pojavi ranih prosvjetiteljskih ideja među srpskom učenom elitom u Habsburškoj Monarhiji sredinom 18. stoljeća bio je tema izlaganja mr. sc. Vladimira Simića s Odeljenja za istoriju umjetnosti Filozofskog fakulteta u Beogradu. On je usto istaknuo strategiju srpske pravoslavne crkve, koja je u interesu svog opstanka naspram vladajućoj katoličkoj crkvi svoje pitomce slala na srednjeeuropska protestantska sveučilišta, gdje su oni dolazili u kontakt sa idejama prosvjetiteljstva i pijetizma.

Peta tematska cjelina skupa, *Imaginarij prosvjetiteljstva*, započela je izlaganjem dr. sc. Sanje Lazanin s Instituta za migracije i narodnosti u Zagrebu na temu usporedbe stereotipova o

hrvatskom i srpskom stanovništvu Vojne krajine s početka i s kraja 18. stoljeća, iz perspektive habsburških časnika grofa Rabatte i vojvode Sachsen Hilburghausena. Pritom valja napomenuti da je u tom kontekstu „narod“ viđen kao primarno staleška i/ili profesionalna, a ne etnička kategorija. Mr. sc. Jovan Pešalj s Odeljenja za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu problematizirao je fenomen putovanja u jugoistočnoj Europi 18. stoljeća kao važne prakse prosvjetiteljskog razdoblja. Usto je opisao kako se politika nadzora kretanja i boravka stranaca razvijala u spomenutom razdoblju, te nastojao objasniti ekonomske, socijalne i sigurnosne razloge te politike. Predavanje na temu viđenja Dalmacije iz perspektive srpskog prosvjetitelja Dositeja Obradovića održao je dr. sc. Marko Šarić s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Obradović je razvio specifičan vid „morlakizma“, prema kojem je Morlake doživljavao kao dio šire zajednice istog jezika i naroda kojem i sam pripada, te u kojemu nema ni traga konceptima „(stranog) Drugog“ ili „plemenitog divljaka“. On nije osjećao nadmoć nad Morlacima, već je želio reformirati kulturu kojoj je i sam pripadao.

Ostatak kolokvija bio je posvećen okruglom stolu na temu inicijative prof. dr. sc. Drage Roksandića i prof. dr. sc. Nikole Samardžića da se u okviru bilateralnog projekta pripremi i objavi „Leksikon hrvatskog i srpskog prosvjetiteljstva“. Konkretno, raspravljalo se o koncepciji Leksikona koju je predložila dr. sc. Ivana Horbec s Instituta za povijest u Zagrebu, a koja je temeljena na pristupu korištenom u *Handbuch politisch-sozialer Grundbegriffe in Frankreich 1680-1820* (ur. R. Reichardt, E. Schmitt, H. J. Lüsebrink, 1985-1995). Predloženo je da se, ako za to bude interesa, u izradu Leksikona pokuša uključiti i znanstvenike iz drugih zemalja koje su bile u sastavu krune sv. Stjepana, čime bi se pridonijelo relevantnosti Leksikona u široj regiji i postavilo temelj za buduću međunacionalnu institucionalnu suradnju. Predloženo je i da se na skupu koji će se održati u Beogradu iduće godine prezentiraju egzemplarne natuknice koje će se do tada izraditi. Sugerirani su i drugi vidovi suradnje, poput stvaranja internetske stranice gdje bi se mogla pohraniti građa vezana za projekt, točno određivanje pojmova koji su uistinu konceptualne naravi, te stvaranje selektivne bibliografije i popisa relevantnih autora. Uz leksikon, na okruglom stolu bilo je riječi o zborniku koji bi obuhvatio radove prezentirane na ovome kolokviju.

Kolokvij su zatvorili dr. sc. Blažević i prof. Samardžić, uz najavu proširenja rasprave na drugu polovicu 18. stoljeća, što će biti tema drugog kolokvija koji će se održati na Filozofskom fakultetu u Beogradu u organizaciji srpskoga partnera.

Znanstveni kolokvij *Hrvati i Srbi u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću: interkulturalni aspekti „prosvijećene“ modernizacije* valja vidjeti kao početak plodnog međudržavnog istraživanja fenomena „prosvijećene modernizacije“ i njegovih specifičnih manifestacija na „graničnom“ prostoru jugoistočne Europe. Osim tema obuhvaćenih predavanjima na ovome skupu, rasprave su dotaknule još uvelike neistražene probleme poput odnosa novog modela prosvjetiteljstva prema modernizaciji ruralnih sredina, vojnokrajškog školstva, percepcije prostora u ovome razdoblju itd. Istaknuta je i važnost pitanja je li, i u kojoj mjeri, prosvjetiteljstvo na jugoistoku Europe predstavljalo samo odjek zbivanja u središnjoj i zapadnoj Europi ili je imalo specifičnu lokalnu obilježja i funkcije. Nadajmo se da će ovaj znanstveni kolokvij potaknuti daljnju suradnju ne samo hrvatskih i srpskih znanstvenih institucija, već i onih u široj regiji, jer se samo tako mogu adekvatno istraživački propitati i interpretirati složeni povijesni procesi poput prosvijećene modernizacije u svim njegovim aspektima i kontekstima.

Boris Blažina